

П. Павленко * (м. Київ)

КІНЕЦЬ ЄВРОПИ ЧИ ЗАХІДНЕ ХРИСТІЯНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ТОТАЛЬНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСТВА

Сьогодні можна констатувати, що Європа стала заручницею секуляризму, політкоректності та абсолютизації цінностей західної демократії з її «культу» лібералізму та індивідуалізму. Традиційні для європейця поняття свобод і прав так деформувалися, що почали бити по нормах моралі, інституту сім'ї, цінностях європейської демократії, а ідея толерантності зазнала таких метаморфоз, що стала виступати чи не головним чинником руйнації всього європейського культурно-цивілізаційного простору (процеси уніфікації та глобалізації призводить до зникнення таких понять, як етнічна культура і національна держава). В межах сучасної Європи поняття «толерантність», на жаль, вже не означає терпимості до чужого (іншого, відмінного від мого) способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, думок, ідей, вірувань, як це було ще якихось 10-15 років тому, а розуміється, як повна приреченість людей сприймати без опору (ставитися лояльно) у всіх сферах суспільного життя всі без винятку явища. При цьому навіть такі, які не відповідають ні їхнім моральним, ні культурним уявленням, суперечать чинним традиціям і звичаям. За змістом «толерантність» стає все більше означати «втрату людиною природної здатності захищати своє – свій народ, державу, власну культуру, історію, традиції, звичаї, рідну мову, а в межах окремої нації – боронити своє, захищати сферу власного буття.

В межах Європейського Союзу запроваджуються нові розуміння прав і свобод, нові цінності, нові світоглядні парадигми, нова мораль. Так, в ході процесів секуляризації та глобалізації, обстоювання лібералізму та політкоректності, європейці нині призвичаюються до комплексу власної етнічної меншовартості, навчаються спокійно ставитися до таких речей, які ще донедавна вважалися неприйнятними, непристойними, що в християнському розумінні можна назвати, як бути «терпимим до гріха», вживаються в думку, що особистість мусить бути вільною абсолютно, її самореалізація не повинна обмежуватись в будь-якій формі жодними табу,

* Павленко П.Ю. – доктор філософських наук, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.

оскільки в противному разі буде чинитися свавілля і обмеження волі людини.

Незважаючи на те, що толерантність (істинна толерантність, а не якась підробка на неї, лже-толерантність) виступає регулятором соціальних відносин, чинником, що визначає моральний і демократичний розвиток суспільства, то лже-толерантність є повною протилежністю останній – вона боронить а-моральність, обстоює не-демократичні норми, ратує за не-культурність, етнічний нігілізм, обстоюючи принципи глобалізму, універсалізму, уніфікації. По суті, ідея сучасної західної толерантності (як лже-толерантності) перебуває в одному запрягу з ідеєю глобалізму, є одним з її атрибутів (чи не головним). Як глобальна культура новітнього часу немає нічого спільного з етнічною чи національною культурою, бо ж в ній (глобальній культурі), насамперед, немає місця для особистості, для конкретного «Я», незважаючи вже на те, що вся її суть звільнена від притаманних для звичайної культури стрижнів – вона немає ні етнічного коріння (попри те, що частково спирається на окремі етнічні, здебільшого зовнішні, виразники окремих конкретних культур), ні часу і місця свого походження, ні історії. Так само й ідея сучасної західної толерантності існує сама по собі, з одного боку, поза людиною, традиційними загальнолюдськими цінностями, правами та свободами, а з іншого боку – вона обстоює культ Людини як культ всездозволеності й аморальності. Як і глобальна культура, така лже-толерантність є підробкою, зумовленою прагненням технічно й інформаційно розвинутих суспільств підпорядкувати менш цивілізовані, але культурні держави й етноси, зробивши людину в етнічному плані «ніякою», а в світоглядному – залежною, перетворити її на знаряддя, на безмовний, бездумний, піддатливий інструмент глобалізму.

В європейській практиці все частіше нормою стає правило «ходити в чужий монастир зі своїм статутом», тобто приходити до іншої національної хати зі своїми традиціями, звичаями, релігійними переконаннями, водночас нехтуючи, зневажаючи тамтешні – культуру, мову, обряди, звичаї, мораль, етнічні почуття, національний світогляд, традиційні норми життя. Європейським націям замість утвердження їх національних почуттів, розвою національної ідеї, підкидають якусь штучну теорію про власне національне самоприниження на користь чужинцям, ідею толерантності як ідею самозречення, самоничності, відчуження нації від усього того, що, власне, надає їй оригінальності, вирізняє її в культурному розумінні з-поміж інших націй.

У цьому сенсі сучасний західний лібералізм, обстоюючи принцип універсалізації, космополітизації, уніфікації людства на фоні заперечення існування етнічних культур, виступаючи проти етноцентризму, скасовуючи принцип етнічної самоідентифікації, водночас свідомо спотворює таке поняття, як націоналізм, вливаючи в нього непритаманний для нього зміст. Якщо в традиційно-європейському демократичному значенні під націоналізмом розуміється, з одного боку, рух, спрямований на боротьбу нації за свою незалежність (в тому числі проти іноземних поневолювачів), а з

іншого – рух за збереження і розвиток національних традицій, культури, мови, літератури, мистецтва тощо; якщо головним в націоналізмі постає реалізація ідеї державності та незалежності (самостійності), то в тлумаченні західного лібералізму націоналізм, з одного боку, розуміється, як зло і навмисне ототожнюється з такими поняттями, як фашизм, нацизм, расизм, а з іншого боку - розглядається, як ідеологія старого світу, що давно себе вичерпала і в якості його (націоналізму) альтернативи пропонують нову ідеологію – глобалізм.

Слід визнати, що сьогодні ідея західної ліберальної толерантності нищить європейські нації, відмовляючи їм у їхньому праві обстоювати власний духовно-культурний суверенітет, що неодмінно проявляється у втраті ними економічного і політичного суверенітетів, перетворює в такий спосіб їх на без-етнічну, а-культурну, а-моральну людську масу, згромадження осіб «без роду і племені».¹⁹⁴

Нинішня криза європейської цивілізації, яка здебільшого проявляється кризою націй, етнічних культур, спричинена еволюційним рухом так званої гуманізації і лібералізації укладу життя європейських націй у Новий час, а відтак занепаду національних ідей, які довгий час детермінувалися етнізованими християнськими конфесіями в межах окремих націй. Індивідуалізм, як ідеологія вільної особистості з її ідеями про незалежність (і навіть недоторканість) особистості, про індивідуальну свободу, наніс Європі остаточний удар, оскільки саме індивідуалістичну теорію було покладено в основу ідеології європейського співтовариства, згідно з чим європейські держави стали захищати свободу кожного індивіда, хто б він не був і який би світогляд не обстоював (аби лише цей індивід не зазіхав на свободу іншого індивіда, тобто застосовувати владу проти волі індивіда допустимо виключно з метою запобігання шкоди іншим). Це – політичний бік лібералізму (політичний лібералізм). Культурний лібералізм заперечує, з одного боку, регулювання державою таких областей, як наука, література і мистецтво, а з іншого боку - втручання влади в такі питання, як то азартні ігри, проституція, вік добровільної згоди для вступу у статеві відносини, аборти, використання протизаплідних засобів, евтаназія, вживання алкоголю та інших наркотиків. В цьому сенсі Голландія, певно, сьогодні є країною чи не з найвищим рівнем культурного лібералізму, що водночас не заважає проголошувати в цій країні і політику мультикультуралізму.¹⁹⁵

Іншими словами, «відкритість» європейського суспільства, на якій свого часу наголошував К. Поппер¹⁹⁶, невідконтрольність індивіда суспільству, довели до абсурду справу гуманізації Європи – знецінили саму ідею європейської демократії, ідею людської гідності, сферу її суспільного й

¹⁹⁴ Хомяков В. «Толерантность» как духовно-культурная капитуляция // РЕЛИГИЯ и СМИ: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://www.religare.ru/2_63836.html

¹⁹⁵ Либерализм // Материал из Википедии – свободной энциклопедии: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Либерализм>

¹⁹⁶ Поппер К. Відрите суспільство та його вороги. В 2-х т. – К., 1994.

етнокультурного буття, поставили в ніщо саму Людину. Теза К. Поппера про «відкрите суспільство» для західної цивілізації виявилася вірною рівно до навпаки, бо ж перемогло не воно (відкрите суспільство), а якраз «його вороги», спекулюючи на цій «відкритості».

Можна констатувати, що саме тому, що західна цивілізація була плюралістичною – це ознаменувало торжество будь-якої свободи, торжество отієї ідеї європейської толерантності, яка зараз перетворює Європу на якийсь формальний союз не-національних держав, вільних у власних правах і свободах індивідів, а в етнокультурному сенсі «ніяких», й до того ж нестійких у моральному сенсі осіб.

Таким чином, концепції особистісної свободи, почуття власної гідності, свободи слова, загальних прав людини, релігійної терпимості, недоторканності особистісного життя, приватної власності, вільного ринку, рівності, правової держави, прозорості уряду, обмежень на державну владу, верховної влади народу, самовизначення нації, освіченої і розумної державної політики – це і надбання західної цивілізації, і водночас, на превеликий жаль, причини її сучасного занепаду. Західне суспільство виявилось не готовим до сприйняття цих ліберальних цінностей. Вони були засіяні на ментально неготовий ґрунт, а відтак були зреалізовані у викривленому егоїстично-утилітарному та прагматично-індивідуалістичному смислі, що, зрештою, й призвело до тієї ситуації, яку ми називаємо кризою сучасної західної чи європейської цивілізації. Між тим, саме лібералізм сьогодні є однією з провідних ідеологій у світі, саме його, як певний ідеал, як прапор, тримає глобалізаційний рух.

Тут слід наголосити, що, говорячи про негативи в обстоюванні лібералізму з його ідеями плюралізму, індивідуалізму, толерантності і політкоректності, ми не виступаємо проти, бо ж альтернативою тут може бути ще більше зло, ніж те, що зараз має Європа – тоталітаризм, диктат держави і, як наслідок, безправ'я особистості. Ми лише зауважуємо на факті викривленого впровадження ліберальних цінностей, «розгнужданому» розумінні індивідуальних прав і свобод, що має місце в сучасному західному світі. Йдеться про те, що західна культура стала культурою не просто відкритою, а водночас незахищеною (в медико-біологічному значенні сенсі «толерантною» буквально¹⁹⁷) – незахищеною від зовнішніх ментальних загроз, позбавленою духовного імунітету, в етнічному плані універсальною,

¹⁹⁷ Толерантність – букв. «специфічний стан організму, при якому втрачається здатність виробляти антитіла у відповідь на введення певного антигена» [Толерантність // Словник іноземних слів. – К., 1974. – С. 669]. Іншими словами, бути для живого організму толерантним – не реагувати на конкретний антиген, не мати здатності чинити опір. І якщо у загальному значенні бути толерантним означає *приймати щось, при цьому навіть не схвалюючи його*, тобто бути до нього терпимим (лат. *tolerantia* – терпіння), то в імунології значення цього терміну зводиться до наступного: *нездатність живого організму до виживання, перестати бути захищеним* (імунологічна толерантність).

навіть космополітичною, що позначило на тому, що практично всі сфери буття (в тому числі й релігійна) вивільнилися від усталених стереотипів, опинилися винесені за межі традиційних уявлень, традиційного знання.

Захід втратив головне – мету і сенс життя. Дедалі все активніше стає підпорядковуватися якісь примарній, удаваній свободі індивіда, якимсь правам, якомусь вищому людському благу, яке насправді й благом назвати важко – так собі, надумана ілюзія, лише зверху приправлена почуттям утопічної віри в якесь вище універсальне щастя для всього людства. Показово, що це вище благо перебуває десь за межами націй і держав, поза сферами культур і традицій, словом, витає десь за світом людського буття (яке не може існувати поза етнічним в принципі), але шлях до реалізації якого пролягає через тотальну уніфікацію людства. В такий спосіб втрачається цілісне розуміння людської особистості, руйнуються соціально-моральні орієнтири і цінності, які можуть навчити того, хто вдивляється в них, бути особистістю і розвинути свої особистісні якості у всій повноті і красі поняття «особистість». Трансцендентна основу світу розглядається, як щось іманентне: система розуміння, прочитання світу, зведеного до самого себе, стверджується емпіризмом видимого і суб'єктивізмом задовольень, чуттєвих втіх і пороків.¹⁹⁸

Основною причиною занепаду європейської цивілізації є «смерть Бога», але, на нашу думку, це не християнство як таке, не євангельське віровчення, на критиці якого вибудовує свою концепцію про «смерть Бога» Ніцше, а християнство викривлене, спотворене, прилаштоване до світу, вигідне всім, цебто християнство змиршене, секулярне. В цьому сенсі йдеться про «смерть Бога» Церкви, власне, Бога в Церкві і, як наслідок, Бога для людини. Настала доба європейського нігілізму – доба зневіри, краху попередньої системи цінностей і водночас торжества зациклених на власному «Я» смисло-буттєвих парадигм. Можливо цей період європейського (а в ширшому розумінні – західного) нігілізму колись і обумовить настання у світоглядному розумінні чогось ціннісно нового – ери нових, справедливих, благородних, істинного гуманістичних цінностей, цінностей, що не просто звеличують людину, а водночас роблять її кращою у багатьох проявах – мудрішою, культурнішою, моральнішою, власне, Людиною як «вінцем творіння», а не тварюкою, зло-дієм чи зло-чинцем. А допоки в церковному (інституалізованому чи конфесійно розмаїтому) християнстві все дедалі гострішою стає проблема відсутності Бога, брак існування ідеї Бога, Бога як вищої і сталої інстанції, Бога як вищого Суду, якому є підзвітною особа і який через релігійний закон регулює особистісні й соціальні відносини, визначає добро і зло, праведність і гріх.

Так чи інакше, але сьогоднішній європейській цивілізації християнство, яке обстоює моральні чесноти не потрібне. Їй треба зручне,

¹⁹⁸ Токарев А.М. Секуляризация как социальная форма десакрализации и рационализации духовной жизни: западноевропейский контекст. Автореферат. – Нижний Новгород, 2008. – С. 3-4.

певною мірою, атеїстичне християнство, християнство без ідеї Бога, а відтак – без новозавітного морально-етичного закону, без заповідей як регуляторів людського життя. До речі, подібні тенденції обстоюються так званою теологією «безрелігійного», «приземленого» чи «мирського» християнства, згідно з якою людина мусить вирішувати свої проблеми сама, без втручання Бога (вперше подібна теологічна концепція була викладена німецьким лютеранським пастором Д.Бонхьоферром). І якщо подібна концепція претендує на звання християнської, то яка її тоді відмінність від ідей сатанізму, адже, по-суті, те ж саме обстоюють й ідеологи сатанинських течій, зокрема, А.Ш. ЛаВей – засновник однієї з наймасовіших у світі сатанинських груп, відомої як «Церква Сатани».¹⁹⁹

Так, сучасні, у відомому сенсі, так звані, протестантські теологи розглядають секуляризацію нинішнього суспільства як процес, який веде до «безрелігійної» людини і «безрелігійного» світу. Сутність їхніх поглядів зводиться до того, що, хоча в розвитку суспільства по шляху до сучасного «повнолітнього» світу дійсно відслідковується серйозне «відпадання від Бога», тим не менше цей розвиток не належить витлумачувати як антихристиянський. Треба, мовляв, просто зрозуміти, що за цих нових умов суспільство потребує проголошення Євангелії Христової «по-новому» (вважай – «нової» чи «іншої» Євангелії).²⁰⁰

Подібні тенденції «примирити» християнські цінності з сучасним світом констатуються сьогодні як здоровий демократичний плюралізм, у межах якого християнин може обирати те християнство, яке йому до вподоби, які норми віровчення якого йому вигідні, а які – ні. До речі, ці мотиви плюралізації християнства певною мірою співзвучні з теорією так званої «громадянської релігії», основоположником якої виступив американський соціолог Р. Белл. Згідно зі вченням останнього, та чи інша людина вправі не просто обирати для себе «церкву за своїм уподобанням», а й досить довільно, за своїм бажанням слідувати традиційним християнським нормам. Зауважимо тут принагідно, що, наприклад, радикалізм католицьких модерністів вивів їх за межі не лише своєї конфесії, а й християнства взагалі, підірвавши в такий спосіб в католицьких колах на довгі роки (аж до II Ватиканського собору) довіру до біблеїстики і практично Біблії взагалі.

Відтак замість концентрованих релігійних традицій виникає плюралістичне поле розмитої релігійності, квазірелігійного, релігійного синкретизму, окультизму, нової релігійності, які, проникаючи в культурно «чужий», ментально невластивий для себе простір, вступають в гостру конкуренцію, а то й конфлікт, з існуючими там традиційними релігіями, здебільшого з етнічно орієнтованим християнством. Говорячи словами Е. Тоффлера, ми маємо справу з «культурною експансією» «Третьої хвилі»²⁰¹

¹⁹⁹ Див.: ЛаВей А.Ш. Сатанинская Библия. – К., 1996.

²⁰⁰ Религия и Церковь в современную эпоху. – М., 1976. – С. 128-129.

²⁰¹ Американський соціолог ділить людську цивілізацію на три «хвилі». «Перша хвиля цивілізації мала безмежну владу, населення землі можна було розділити на дві

цивілізації. Слід підкреслити, що неорелігії, як носії нетрадиційного релігійного світогляду, на відміну від традиційних релігійних систем, будучи адаптованими до умов сучасного мінливого світу, по суті, виступають провідниками таких завоювань секулярного і глобалізованого світу, як «свобода совісті» і «плюралізм цінностей», в тому числі й релігійних, постають місіонерами глобалістичної ідеології як універсальної «планетарної свідомості».

«Глобалізація передбачає створення єдиної системи загальнолюдських цінностей, в основі яких стоїть індивід. Це не відповідає установкам окремо взятих релігій, для яких пріоритетні інтереси громад віруючих (великих і малих, локальних). Глобалізація ж, вириваючи людини з контексту «своєї» громади, консолідує людей на вищому, глобальному рівні. За такої моделі індивід неминуче втрачає інтерес до власної, більш вузької, релігійної ідентичності (та й не лише до релігійної, а передусім – і це є більш важливим – до власної етнічної, етнокультурної ідентичності! – П.П.). ... Глобалізація претендує на роль свого роду світської релігії, що пропонує людині якийсь усереднений, зате оптимальний варіант існування в цьому світі. Разом з тим вона стимулює подальшу секуляризацію суспільства (незворотність якої сьогодні вже не виглядає настільки однозначно). Те суперсуспільство, що закладено в її ідеології, не буде потребувати релігійної легітимації, релігії як системоутворюючого начала. Роль релігії повинна звестися до питань облаштування сім'ї, моралі, теософського пошуку тощо».²⁰²

Глобалізація передбачає об'єднання релігій, різного роду релігійних течій. І хоча так явно по це мова не йде, але сам підтекст подібного об'єднання очевидний. Проголошуючи курс на об'єднання людства в одну західну глобальну культуру під прапорами християнського універсалізму, глобалісти водночас не передбачають здійснення ставки на християнське віровчення чи євангельські цінності. Мова тут йде про інше – про використання будь-яких засобів задля досягнення мети (дарма чи це буде сфера релігії, політики, культури, освіти тощо). «В цьому, воістину історичному, воістину безпрецедентному воістину унікальному виборі мусять прийти до єдиної думки представники християнства, мусульманства, індуїзму, буддизму, синтоїзму і ще двох-трьох сотень великих і малих

категорії - "примітивні" і "цивілізовані" народи. Так звані "примітивні народи", що жили невеликими групами і племенами і добували собі прожиток збором плодів, полюванням або риболовлю, належали до тих, повз кого пройшла сільськогосподарська революція». «Друга хвиля, в якій були народжені багато хто з нас», «це - та цивілізація, яку намагаються зберегти сьогоднішні "реакціонери" як "лівого", так і "правого" крила. Третя хвиля – це цивілізація, що надходить, цивілізація, «в якій будемо жити ми і наші діти»; саме ця – Третя хвиля – несе в собі загрозу знищення Європейської, Західної чи так званої Християнської цивілізації [Тоффлер Э. Третья волна. – М., 1999: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Toffler/_Index.php].

²⁰² Религия и глобализация на просторах Евразии. – М., 2005. – С. 332-333.

релігійних течій. ... Кожен серйозний вчений підтвердить, що різні релігії дуже часто служать не об'єднанню людей, а їх роз'єднанню, неприязні і навіть нетерпимості щодо людей інших вірувань. До цього слід додати і культивовану подекуди крайню форму неприязні до вільнодумців. ... Необхідність ліквідації цього меча (тут йдеться про ліквідацію релігій як інструментів роз'єднання людства – П.П.), необхідність єднання віруючих найрізноманітніших напрямків, а також прихильників вільнодумств, задля подолання всепланетарної кризи – це сьогодні поза всяким сумнівом глобальна проблема. ... Ось чому особливо важливим є питання про ставлення теології до глобальних проблем сучасності».²⁰³

Якщо одні (назвемо ці конфесії антиглобалізаційними) на фоні таких процесів шукають точки опору в етнічному, в етнічній сфері (а це переважною більшістю православні національні церкви), то інші цілком підтримують подібні потуги, розцінюючи їх чи не як благодатну тенденцію повернення до чистоти апостольського християнства чи канонічної традиції. Приміром, глобалізаційний характер притаманний католицизму, протестантизму та неопротестантизму (неохристиянству).

Одним з варіантів чи однією з моделей глобалізації світу є так званий Ватиканський варіант глобалізації. Не випадково чинний Папа в Енцикліці «*Caritas in Veritate*» («Милосердя в істині») закликав до створення світового органу політичної влади: «Світова політична влада має взяти на себе вирішення питань роззброєння, продовольчої безпеки та імміграційної політики». Бенедикт XVI вважає, що такий орган повинен «визнаватися всіма і служити ефективною владою заради забезпечення безпеки, поваги і прав кожного». Показово, що Римо-Католицька Церква витлумачує сучасні глобалізаційні процеси, як тенденції до розбудови земного «граду Божого», як реалізацію Царства Божого на Землі, тобто сприймає їх позитивно. «Діяльність людини на Землі, якщо вона натхнена і зміцнена любов'ю, робить внесок у зведення вселенського граду Божого, до якого рухається історія людської сім'ї. В суспільстві, що переживає глобалізацію, загальне благо і праця заради нього не можуть не досягати масштабів усієї людської сім'ї, тобто спільноти народів і націй²⁰⁴, так що град людський знаходить обриси єдності та миру і якоюсь мірою стає передбаченням і прообразом міста без кордонів, граду Божого» (*Caritas in Veritate*, 9).²⁰⁵ «Вона (глобалізація – П.П.) справа людська; за нею стоять різні культурні установки, що вимагають розрізнення. Справжнє обличчя глобалізації як процесу та її основний етичний критерій – це єдність людської сім'ї, її розвиток у добрі. Тому слід невпинно підтримувати той культурний аспект процесу всесвітньої інтеграції, який спрямований на благо особистості й

²⁰³ Каушанский П.Л. Религия и грозящая катастрофа. Проблема единения религий перед лицом глобальных проблем современности. – СПб., 1994. – С.13-14.

²⁰⁴ Пор.: Іван XXIII. *Pacem in terris*. –11 квітня 1963 р.: AAS 55 (1963). – 268–270.

²⁰⁵ Енцикліка «*Caritas in veritate*» Верховного понтифіка Бенедикта XVI. – Москва, 2009. – С. 9.

спільноти і відкритий до трансцендентного» (*Caritas in Veritate*, 42).²⁰⁶ Сучасний католицизм виступає за єдине, «цільне людство», за загальнопланетарну християнську цивілізацію, в межах якої не буде поділів між людьми за державними, національними, етнічними, культурними ознаками, але «щоб були всі одно», як зауважує євангельський Ісус (Ів. 17:21). Церква ж постає як «знак та інструмент цієї єдності» (*Caritas in Veritate*, 54).²⁰⁷ Під ідеєю міжнародної солідарності, ідеєю «католицької єдності народу Божого»²⁰⁸ подається той самий космополітизм, інтернаціоналізм чи ще який «ізм», кінцевою метою розвитку якого є об'єднання людства в одну наднацію, одне позаетнічне суспільство, культурними виразниками якого будуть виступати саме релігійні виразники. Національні держави за таких умов розглядаються лише, як досить умовні й до того ж суто територіальні утворення. І якщо католицизм і припускає якісь етнічні чи культурні прояви у своїх межах, то вони є більше зовнішніми, аніж етнокультурними за змістом і суттю. Тут йдеться далеко не про впровадження елементів етнічних культур, а про обстоювання зовнішньої, формальної, глобалізованої культури, яка, як відомо, легко підтасовується під будь-яку етнічну чи національну культуру, бо ж використовує її суто зовнішні ознаки, водночас нехтуючи її внутрішнім світоглядно-звичайним осердям.

В енцикліці «*Caritas in Veritate*» Бенедикт XVI наголосив, що він (а в його особі і підпорядкована йому Церква) загалом не налаштований проти глобалізації, зокрема проти глобалізації економіки, але лише за умови, що вона дозволить більш справедливо перерозподілити багатства планети. «Сліпо протівитися глобалізації – значить діяти помилково та упереджено, нехтувати процесом, в якому є й позитивні аспекти, упускати різноманітні можливості для розвитку, які він уособлює. Процеси глобалізації, належним чином сприйняті і спрямовані, дозволяють зробити великий і безпрецедентний перерозподіл багатств на планетарному рівні. Але за неправильного керівництва ці процеси можуть призвести до зростання бідності та нерівності, а також заразити кризою весь світ. Слід виправляти порушення, часом серйозні, які призводять до нових поділів між народами і всередині народів, і діяти так, щоб перерозподіл багатств не супроводжувалося перерозподілом бідності або навіть її загостренням, чого можна побоюватися при неналежному управлінні нинішньою ситуацією» (*Caritas in Veritate*, 42).²⁰⁹

«В ХХ ст. народилося таке унікальне явище, як протестантський глобалізм. Християнська глобалізація взяла все краще і морально прийнятне з молодіжної культури і прагматичного американського експансіонізму.

²⁰⁶ Там само. – С. 59.

²⁰⁷ Там само. – С. 79.

²⁰⁸ *Lumen gentium*, 13.

²⁰⁹ Енцикліка "Caritas in veritate" Верховного понтифіка Бенедикта XVI. – М., 2009. – С. 59-60.

Протестантські церкви у певний момент розвитку суспільства стали індикатором його готовності до перетворень вбік збільшення прав і свобод громадян».²¹⁰ Сучасні протестанти загалом схвально ставляться до глобалізаційних процесів, оскільки вони надто полегшують справу євангелізації, бо ж завдяки прогресуючій уніфікації та універсалізації світу місіонери легко дістаються тієї чи іншої країни, без особливого праці вживаються в те чи інше етнічне середовище.

Незважаючи на той факт, що економічні, політичні і соціальні прояви глобалізації протестантизм розуміє однозначно як негативне явище для людства²¹¹, тим не менше загальні тенденції до глобалізації світу (а йдеться передусім про універсалізацію, космополітизацію людства) він підтримує. На підтримку глобалізації працюють практично всі протестантські церкви. Ухвали світових євангельських конгресів також ставлять за мету реалізацію цілком глобальних християнських проєктів. Так, згідно з матеріалами Лозаннського руху²¹², «жива демонстрація Євангелії в Церкві завжди буде протикультурною (контркультурною – П.П.). Вона включає в себе відмову від етнічного поділу та відмову від етнічної переваги. Вона закликає до цінної біблійної практики гостинності, що означає "любов до чужих", на відміну від ксенофобії (Рим. 12:13 1 Пет 4:9; Євр. 13:2), а також обстоювання християнського співтовариства як святкового столу відкритого для всіх».²¹³

²¹⁰ Лункин Р. Протестантизм и глобализация на просторах Евразии // Религия и глобализация на просторах Евразии. – М., 2005. – С. 124.

²¹¹ «Глобалізація ... приносить із собою як вигоди, так і проблеми. З одного боку, спостерігається розширення можливостей для створення робочих місць у багатьох країнах, за більш тісні контакти і більше можливостей для розуміння багатого різноманіття культур і народів в усьому світі. З іншого боку, асиметричні відносини сил підривають перспективу міжкультурного порозуміння: сильні нації ухвалюють рішення, які впливають на менш сильні країни, які не мають права голосу в процесі прийняття рішень. ... Хоча дехто з бідного населення світу виграв від глобалізації, найбільш вразливі верстви населення в даний час стали ще більш біднішими» [The Whole Church taking the Whole Gospel to the Whole World: Part One - The Whole Gospel, D, 4: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lausanne.org/documents/twg-three-wholes.html>].

²¹² Лозаннський рух – це діяльне, творче співтовариство однодумців, в рамках якого керівники місій в особистих зустрічах і за допомогою Інтернет-технологій розробляють і здійснюють великомасштабні проєкти, пов'язані з Євангелією сучасному світу. Богословською основою плідного співробітництва служать світоглядні принципи, викладені в Лозаннському угоді. Історія Лозаннських конгресів, третій з яких відбувся в жовтні 2010 році (Кейптаун, ПАР), започаткувалася більше 30 років тому, коли в липні 1974 року 2700 осіб з більш, ніж 150 країн зібралися в Лозанні (Швейцарія) на Міжнародний конгрес «Проповідь Євангелії світові» [Кейптаун 2010: общая информация // Cape Town 2010: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lausanne.org/ru/cape-town-2010/faq-basics.html>].

²¹³ The Whole Church taking the Whole Gospel to the Whole World: Part One - The Whole Gospel, B, 4: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lausanne.org/documents/>

Поділ Церкви і поділ світу учасники Лозаннського руху розуміють однаково негативно – як фактичне заперечення Євангелії, бо ж Євангелія закликає до єдності.²¹⁴ «"Глобалізація" – це монументальний виклик, що досить просто презентує найбільш актуальне обличчя "світу" в наш час, а також найбільші можливості для місії і великий виклик для учнівства Церкви Ісуса Христа, з яким зіткнулися апостоли в першому столітті. Ніколи ще розуміння "вся Євангелія на весь світ через всю Церкву" не були такими близькими і (тому – П.П.) ще більш спірними».²¹⁵ І ще: «...Глобалізація має особливе значення для християн, оскільки християнська віра є, по суті, віра глобальна. ... Християнська віра є першою по-справжньому глобальною релігією світу. ... Глобалізація є невід'ємною частиною християнської віри. ... Християнська церква була одним з великих "носіїв" глобалізації впродовж усієї історії, наприклад, місіонерське поширення Церкви першого століття, протестантські місії в дев'ятнадцятому, і охоплення всього світу Церквою сьогодні».²¹⁶

Сучасний протестантизм під тиском сучасних різнобічних глобальних трансформацій все більше лібералізується (допускається жіноче священство і благословляються гомосексуальні шлюби, що по суті призводить до секуляризації самої віри), стаючи в такий спосіб органічною частиною, складовою глобалізації та процесів секуляризації, які закономірно йдуть за появою нової глобальної культури. Більше того, саме ідеологи протестантського лібералізму постають одними з творців секулярної версії ідеології християнського глобалізму в західному суспільстві.²¹⁷

В цьому контексті слід згадати про таке, непридатне ні для раннього християнства, ні взагалі для євангельського віровчення, явище, як «теологія процвітання». Придатне здебільшого для п'ятидесятників, неоп'ятидесятників і харизматів ця доктрина наголошує, що Ісус віддав свою владу над світом християнам, при чому вони володіють над ним (і всім, що є в ньому) точнісінько так, як він, а то й навіть більше за нього. Характерною рисою «теології процвітання» є вірування в те, що християнин мусить «процвітати» в усіх сферах життя. Іншими словами, справжнім християнином вважається тільки той віруючий, який став багатим, здоровим, квітучим і щасливим, словом, та людина, що повною мірою спромоглася бути реалізованою у цьому світі. Тільки така людина може вважатися не тільки благословенною, благодатною для Христа, а й спасенною. В такий спосіб «життєві успіхи» такого віруючого мусять свідчити про його

twg-three-wholes.html

²¹⁴ Там само.

²¹⁵ Guinness O., Wells D. Global Gospel, Global Era: Christian discipleship and mission in the age of Globalization // The Lausanne Global Conversation: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://conversation.lausanne.org/en/conversations/detail/10566#>

²¹⁶ Там само.

²¹⁷ Лункин Р. Протестантизм и глобализация на просторах Евразии // Русский архипелаг: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archipelag.ru/geoculture/religions/Eurasia/protestantism/>

праведність, постають чи не головним критерієм його святості. Якщо ж віруючий таким не є, то це є доказом того, що він насправді не є християнином, є грішником. Відтак теологія процвітання – це всього лише спосіб, з одного боку, пояснити бажання окремих віруючих «любити цей світ і все, що в ньому», а з іншого боку, приховати в такий спосіб власну аморальність, виставивши її навпаки – головною чеснотою власного християнства. Багатство, влада і пихатість – ось справжня основа теології процвітання. Але чи не цим само речами спокушав євангельського Христа Сатана?²¹⁸ З огляду на прихильників теології процвітання, то й сам Ісус, і його учні, і більшість перших християн, виявляється, насправді що – були грішниками (бо ж якась частина з них хворіла, але здебільшого всі вони були бідними²¹⁹)?

В сучасній інтерпретації думки про Христову обраність, божественні благословення мають доволі приземлений, так би мовити, прикладний, утилітарний зміст. Теологія процвітання є реакцією на ті пріоритети, які висунула перед членами суспільства глобалізація, на ці нові, ліберальні, цінності, нові світоглядні настанови, що притаманні для цього нового, уніфікованого людства. Але реакція може бути різною – як позитивною, так і негативною; як «за» підтримку глобалізації, так і «проти» неї. Протестанти та неопротестанти навряд можуть вважатися антиглобалістами і це вже з тієї причини, що християнство (принаймні євангельське чи новозавітне) мислило себе в межах універсального, подавало себе вселенським релігійним рухом, тобто від своїх початків було глобальним, оскільки основою християнської проповіді постає ідея християнського світу, який об'єднаний в єдину Вселенську Християнську Церкву.

У протестантизмі та неопротестантизмі глобалізаційний рух проявлений у скасовуванні національних кордонів своїх церков, в об'єднанні в якісь транснаціональні союзи чи місії. На рівні пострадянського простору тенденція створення чогось на зразок євразійських союзів чи слов'янських місій, так чи інакше, пов'язана з відновленням колишнього радянського простору, з російськомовною і російськокультурною уніфікацією християнства і, як наслідок, русифікація культурного і державного простору «пострадянських» народів. У мережі різних міжцерковних союзів та євангельських місій реалізується універсальна суть прагнення християнства до вселенськості, тобто бути позанаціональним, але мати вплив на націю, космополітичним і водночас наддержавним, тобто глобальним. «Сьогодні весь світ переживає великі потрясіння і зміни, - говорить Марк Андерсон - Президент руху «Заклик до всіх» Глобальної Пасторської Мережі. Разом з тим, ми бачимо безпрецедентне бажання Церкви Христової об'єднуватися і

²¹⁸ Мт. 4; Лк. 4.

²¹⁹ Відомо, що перші палестинські християни на перших порах свого існування не називалися «християнами» (Дії 11:26), а були відомі як «ебіоніти» [євр. אֲבִיּוֹנִיּוֹת (ʿebyōwn) – буквально «жебрак», «нужденний», «бідний», «неімущий», «убогий»] (див. Гал. 2:9-10).

розвивати партнерство, як ніколи раніше з часів заснування Церкви. Спільна відповідь Церкви на реалії сьогодення закладає міцний фундамент для надання впливу на кожну націю і на кожну сферу суспільства».²²⁰ Задля досягнення цієї мети створюються й успішно функціонують різного роду міжцерковні асоціації, які, будучи добре пристосованими до умов глобалізаційного простору, без особливих проблем проникають в ту чи іншу країну, в те чи інше національно зорієнтоване суспільство. Одним із механізмів подібних впливів може вважатися створення в 2005 році «Глобальної Християнської Мережі» (GCN) з центром у м. Атланта (Джорджія, США).²²¹ Ця та подібні до неї транснаціональні євангельські інформаційні агенства дають можливість проповідувати різними мовами мільйонам людей через радіо і телебачення і в такий спосіб формувати відповідну християнську позицію (при чому навіть там, де робити це механічно неможливо).

Західні протестантські та неохристиянські місіонери, пастори і проповідники, проповідуючи «вселенське християнське братство», водночас є носіями і пропагандистами постмодерної глобальної культури, зокрема процесів американської вестернізації світу, бо ж сіяють, поруч з євангельським словом, американські уявлення про норми демократії, справедливості та права людини. І незважаючи на той факт, що сучасна американська релігійність не тільки протестантська, проте зародилась вона в надрах протестантизму, американська система цінностей зуміла виразити себе в ідеології багатьох конфесій і релігійних течій, які наявні в суспільстві США, а це – і католицизм, і православ'я, й іудаїзм, і буддизм, і навіть іслам – американський іслам, який нині також поділяє загальноамериканські цінності, в тому числі й релігійні. Те, що характеризує сучасну американську релігійність – це її універсальність і детериторизація. Подібні параметри притаманні для більшості американських християнських конфесій, а тому вони з легкістю можуть бути прищеплені на будь-який етнічний ґрунт і на будь-якому континенті. Приміром, це є одним з пояснень «успішної» активізації протестантських та неохристиянських течій на пострадянських теренах в першій половині 90-х років минулого століття, «безболісного» їх прищеплення до ще донедавна ментально чужого суспільства. Загалом, протестантські віровчення універсальні за ідейною своєю суттю, наднаціональні, позанаціональні, космополітичні і тому носять глобальний характер (це передусім стосується ліберального протестантизму, який поширює секулярну версію ідеології християнського глобалізму). Ставка

²²⁰ В Києве стартовал Евразийский Конгресс «Призыв ко всем» // Маранафа. – 17.09.2009: [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.maranatha.org.ua/cnews/r/61709>

²²¹ Global Christian Network: [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gcnetv2.org/v2/main/main.php>; GCN - Glorystar Satellite Systems - Free Christian Television - No Monthly Fees!: [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://gcn.glorystar.tv/>

глобальної протестантської ідеології на масову культуру, молодіжну субкультуру, надзвичайна чутливість і гнучкість, емоційність і молодіжний стиль подання євангельської проповіді відповідно до вимог сучасності забезпечує в максимально короткий термін покрити для себе великі маси людей.

Незважаючи на те, що ліберальні протестанти та неохристияни зауважують на своїй прихильності до національного, сфера останнього в їхній уяві окреслена тільки зовнішніми її атрибутами – частково мовою, національним костюмом, окремими звичаями і традиціями. А оскільки глобальна культура вільна від чітких етнічних кордонів, то своєю зовнішньою універсальністю вона може прижитися в будь-якому етнічному середовищі, постаючи в ньому як деякий вірус, який надто важко попервах локалізувати, але який спрямований на тотальне нищення культурної сфери того чи іншого етносу.

Сучасна католицька, протестантська та неопротестантська (неохристиянська) ідея «відродження» особистості передбачає виключно відродження їх «взагалі», бо ж спричинює нав'язати свою монополію, владу над тисячами віруючих, яка спрямована в першу чергу проти їхньої етнічної чи національної приналежності в ім'я якогось «вищого громадянства неба». В цьому сенсі глобалізація розглядається, як нова реформація, як важливий засіб нової хвилі євангелізації світу, але світу без національних кордонів і етнокультурних меж.²²² Так чи інакше, але глобалізація відкриває широкі можливості для імпорту релігійних потоків, перенесення і відносно легке «прищеплення» релігійних ідеологій практично в будь-якому суспільстві.

На наш погляд, надійним опором проти глобалізації, з одного боку, всіх сфер і інститутів європейських суспільств може бути процес повернення націй до свого етнонаціонального коріння, причому до такого його зразку, який воно мало тривалий час. А це можливо здійснити тільки шляхом повернення нації до своєї традиційної національної Церкви, свого природного національного християнства. У протилежному разі етнічний і релігійний універсалізм, активні тенденції до лібералізації стануть (та й є вже зараз) серйозною загрозою для існування, власне, європейської цивілізації як такої.

Ще є час, щоб докорінно переглянути сферу практичного застосування принципів демократії з її плюралізмом і толерантизацією, оскільки саме ідея європейської демократії у тому її надто залібералізованому (свобода і рівність всім і вся) вигляді, в якому вона існує й постала отією головною з причин, що не дає захищати європейцям свою європейськість. В умовах глобалізації Європа мусить тепер займати оборонну позицію. Іншого при цьому й не може бути, оскільки сьогодні вже йдеться про елементарне виживання, про світозбереження всього європейського соціокультурного комплексу, всієї європейської цивілізації.

²²² Lausanne Congress calls for a 'Second Reformation' // GCN: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.gcntv.org/v2/inside/inside_gcn.php